

D.

OPEVNĚNÁ SÍDLA

Kastel středoevropského typu?

VLADISLAV RAZÍM

Rozvíjející se všestranný výzkum českých a moravských hradů přinesl v posledních desetiletích tolik nových poznatků nejrůznějšího druhu, že zároveň nutně vede ke snaze, a především potřebě tyto poznatky třídit, systemizovat a zařazovat do souvislostí, jež jsou pak základnou dalšího pokroku poznání.

Tak jako ve vědecké práci obecně, platí však i zde, že předčasné či subjektivistické zařazování do jakéhokoli systému, stejně jako přeceňování či nereálný výklad některých jevů, jejich přizpůsobování předem vytvořenému schématu a jakási interpretace za každou cenu, vedou na scestí a onomu pokroku poznání naopak spíše brání. Podobně je tomu podle našeho soudu s tzv. kastelem středoevropského typu.

T. Durdík definuje tento typ jako čtverhranný, primárně městský hrad s obvodovou zástavbou, nejčastěji s čtverhrannými, zataženými nárožními věžemi, případně též s výtvarně náročným arkádovým ochozem (Durdík 1989, 233; zde rovněž uvedena předešlá autorova díla na toto téma). S ohledem na závažnost této důležité skupiny špičkové hradní architektury v evropském kontextu, jak ji T. Durdík hodnotí, byla pochopitelně nastolena otázka původu a genetických souvislostí tohoto hradního typu, přičemž kardinální otázkou, pokračuje autor, je, zda jde o importovaný projev náležející oblasti panovnické ideologie a propagandy či o reakci na konkrétní potřebu v daných materiálních podmínkách (Durdík 1989, 233). Že by mohly platit obě tyto možnosti, T. Durdík přitom vylučuje. Sám je nositelem druhé z nich, podle níž je uvedený hradní typ výslednicí přizpůsobení se domácího hradu s obvodovou zástavbou pravidelné městské parcelaci. Zastáncem první uvedené možnosti je naproti tomu J. Kuthan, který původ tohoto kastelu nalézá v sicilském království Fridricha II., odkud byl převzat prostřednictvím babenberského Rakouska Přemyslem Otakarem II. (Kuthan 1986 a tam uvedená literatura). Obsáhlou argumentaci o tom, proč je Kuthanova teorie nereálná, staví T. Durdík především na rozboru půdorysné skladby Fridrichových kastelů (Durdík 1989). Součástí diskuse obou uvedených autorů se stala rovněž otázka, zda typ pravidelného kastelu s arkádovým nádvořím se stal u Fridricha II. „stigmatem císařství“, přejatým pak z pochopitelných důvodů Přemyslem Otakarem II. Důraz právě na tuto otázku je podle našeho názoru zbytečně silný, odvádějící od jádra problému, ba v jistém smyslu dokonce irelevantní.

Máme-li se touto problematikou seriózně zabývat,¹ musíme nejprve revidovat samotné tvrzení, že vůbec existuje onen hradní typ, zvaný středoevropský kastel. T. Durdík k tomuto typu (připomeňme si, že jej odvozuje od přizpůsobení se domácího typu s obvodovou zástavbou pravidelné městské parcelaci) řadí městské hrady přemyslového období v Kadani, Písku, Chrudimi, Domažlicích, Horšovském Týně, v Rakousku pak Hofburg ve Vídni a hrad ve Wiener Neustadt.

Přestože jsou všechny jmenované hrady situovány ve městě, není vlastně

nikde, snad kromě Chrudimi a Domažlic, bezprostřední závislost na městské parcelaci prokazatelná. Hrad v Horšovském Týně leží zcela mimo městskou parcelaci (ÚPČ I, 424), na vysunutě ostrožně; o středověké parcelaci v sousedství píseckého hradu nevíme vůbec nic (Razím 1988a) a hrad v Kadani, vysunutý rovněž z převážné části na samostatném terénním útvaru, a s parcelací tak prakticky nesouvisící, možná v době svého vzniku dokonce ležel mimo území města (Razím 1988b). Situaci nezachrání ani ony dva hrady, jež jsou těsněji vázány na zástavbu města. Jestliže si tři předešlé hrady svým půdorysem a hmotovou skladbou mohou být vzájemně příbuzné, nevíme právě o chrudimském hradě vlastně nic víc, než že měl nějaký pravidelný půdorys, v němž je spolehlivě prokázána jen jedna nárožní věž (Durdík—Frolík 1981), a představy o domažlickém hradě jako kastelu (Durdík 1987) se při bližším pohledu rozplynuly úplně (Razím 1989, Vlček 1990). Výsledkem je pak závěr, že tzv. středoevropské kastely na půdě Čech, ale i Rakouska jsou prokazatelně charakteristické pouze více či méně pravidelným čtyřstranným půdorysem, o jehož determinaci pravidelnou městskou parcelací je především třeba silně pochybovat, a nikoliv na ní stavět.

Nelze pak mluvit ani o žádném vyhraněném typu; pravidelnost dispozice je přirozeně logičtější a běžnější než nepravidelnost. Zakládat půdorysně pravidelný objekt je danou samozřejmostí, platnou takřka v celých dějinách lidstva, naopak nepravidelnost půdorysu je vždy podmíněna něčím výjimečným, co brání uplatnit pravidelné schéma. V případě hradů na území nebo v těsném sousedství města je pravidelnost nejspíše právě onou samozřejmostí, neboť terénní podmínky většinou nenutily k speciálnímu řešení.

Jestliže máme pochybnosti o tom, že některé hrady pojednávané české skupiny vůbec ležely v době svého vzniku na území města, můžeme dokonce na základě zahraničních analogií s eventualitou lokace mimo město počítat přinejmenším tak vážně, jako s opakem. Mimo hradby města byly situovány i pravidelné hrady tak významných sídelních měst, jako byl Louvre v Paříži (Boussard 1982) a Tower v Londýně (Toy 1963), z řady běžnějších typických příkladů uveďme francouzské město Villeneuve-sur-Yonne, jehož královský hrad ve formě náročně vypraveného mohutného donjonu (Grosse Tour), rekonstruovaného Filipem Augustem v letech 1205—1211, ležel těsně vně městské hradby, která jej obíhala konkávním obloukem. Podobně tomu bylo s královským donjonem Tour Constance ve vykrojeném nároží opevněného města Aigues-Mortes (Gardelles 1988, 124 n.). Kastel pravidelné bastide Nègrepelisse, opevnované 1273, ležel rovněž mimo uliční síť města, zatímco jiné pravidelné kastely byly zase zakládány ve městech s nepravidelnou uliční sítí (např. Druyes-les-Belles-Fontaines, Auxerre). Studium jihofrancouzských pravidelných měst bastides a chronologie a dislokace jejich hradů je vůbec velmi důležitým, zdaleka nevytřezným pramenem při řešení naší problematiky (srov. např. Higounet 1978 a tam uvedená literatura). Situování hradu mimo město bylo nepochybně motivováno především snahou o lepší obranyschopnost ve vztahu k protivníkovi zvenčí, ale i zevnitř samotného města.

Z uvedeného pak vyplývá, že mezi uplatněním pravidelné uliční sítě a hradu pravidelné, kastelové dispozice není třeba hledat závaznou souvislost. Pravidelné městské hrady prokazatelně mimo hradby máme konečně i u nás, ať už zmíníme brněnský Špilberk či hrad v Litoměřicích, jehož rekonstrukce není o nic hypotetičtější (Macek 1989) než u hradu v Chrudimi, jedné z hlavních opor Durdíkovy teorie. Zvláště polemizovat už ani není třeba nad soudobými českými hrady mimo města (Bezděz, Houska, Kamýk nad Vltavou), jejichž pravidelnost byla podle T. Durdíka „výsledkem praktických příčin“ (Dur-

dík 1989, 244). Stejně nepochopitelný způsob práce s fakty u téhož autora sledujeme na jiném místě téže studie, když například v případě hradu v Hradišti (Táboře) vysvětluje jeho nepravidelnost tím, že nebyl determinován systémem městských parcel (ibid. 243), zatímco u jiných již zmíněných hradů vysunutých z půdorysu města tuto determinaci k našemu údivu jednoznačně předpokládá (Kadaň, Horšovský Týn). Celý problém podle našeho názoru mohl stejně tak kvěst v prostě v tom, že stavenišťe táboorského hradu bylo nepravidelné, zatímco v Kadani i v Horšovském Týně umožňovalo aplikaci pravidelné dispozice.

Můžeme-li soudit, že kastely či čtyřúhelné hrady 13. století u nás netvoří žádný uzavřený, svébytný typ, vzniklý v úzké souvislosti s pravidelnou parcelací přemyslovských měst, nelze naproti tomu vyloučit, že některé z nich byly již prakticky hotovými importy, jak soudí Kuthan a odmítá Durdík. Dostáváme se k tomu, že důležitější než samotný půdorys těchto hradů a jeho variace je jejich hmotová skladba, charakteristická zejména nárožními věžemi. Zejména hrady v Kadani a v Písku mohou z tohoto zorného úhlu skutečně připomínat hrady Fridricha II. v sicilském království, podobně jako vídeňský Hofburg a hrad ve Wiener Neustadt, přičemž je lhostejné, zda ležely v době svého vzniku uvnitř města, nebo mimo ně, jak tomu mohlo být v Kadani, ale eventuálně také v Písku.

Zamysleme se nejprve nad tím, na základě jakých, a zda správných premis T. Durdík odmítá možnost importu svého „středoevropského kastelu“ k nám ze sicilského království, ponecháme-li již stranou onu základní chybu, že tento autor řadí všechny uváděné hrady do jedné, geneticky úzce svázané skupiny, aniž by připustil, že původ a příčiny konkrétní podoby jednotlivých hradů mohou být různé, vzájemně na sobě nezávislé (Durdík 1989, 233).

Rozeborem sicilských hradů T. Durdík dospívá k závěru, že jen „zcela rámcově lze vyčlenit... pestrou skupinu kastelů se čtverhrannými věžemi, která však neumožňuje definovat žádný vyhraněný typ, tím méně pak uvažovat o jeho dominantním postavení“. Hradní architektura Fridricha II. podle autora „neumožňuje vytypování jedné charakteristické ukázky, která by byla typická pro všechny ostatní. Při pokusech o abstrakci se nelze dopracovat detailnější úrovně, než že takovouto typickou dispozicí je nějaký kaste!“ (Durdík 1989, 239).

Je pozoruhodné, že takovouto opatrnou skepsí je charakteristický Durdíkův přístup k sicilským hradům, jichž ve své práci uvádí 16, zatímco v případě svých několika „středoevropských“ postupuje prakticky zcela opačně. Nelze však podle našeho názoru zavírat oči nad tím, že přinejmenším 9 sicilských kastelů z 20.—30. let 13. století a z doby o málo mladší má čtyřúhelný půdorys s nárožními, především hranolovými věžemi, přičemž je zcela lhostejno, do jaké míry jsou tyto věže schopné flankování, zda jsou provázeny i věžemi jiného půdorysu, zda tyto hrady vycházejí ze starších staveb nebo že nemají žádnou vzájemně charakteristickou sestavu místností. Víme, že žádný případný import nedorazí z mateřské země ke svému cíli v nezměněné podobě a že zejména situace věží vrcholně středověkých fortifikačních staveb není ve střední Evropě žádným závazným znakem (Razím 1990). Přestože je tedy každý z oněch devíti štaufských hradů originálem, je nepopíratelné, že v základním principu jsou si blízké (že jsou si dokonce nejméně tak blízké jako těch několik kastelů „středoevropských“) a že tento princip mohl být importován v transformované podobě do střední Evropy. A vyvrátit to nemožno ani citáty z C. A. Willemsena (Durdík 1989, 237).

Takovýmto importem by pak hypoteticky mohly být především hrady v Ka-

dani, Písku a Vídní, zatímco ostatní, jež T. Durdík řadí do své skupiny, mohou mít zcela jiný původ a důvod svých konkrétních podob. Konečně ani dva posledně jmenované české hrady, jež k sobě mají evidentně nejbližší, spolu nemusí vůbec geneticky souviset; jiný rozvrh věží, možnost uplatnění válcové věže v Písku (Razím 1988a), neprokázanost arkádového ochozu v Kadani (Durdík—Lehečková 1977), poměrně značná zeměpisná vzdálenost obou hradů i jiné indicie tuto možnost činí přinejmenším nezanedbatelnou.

Import z jihoevropských štaufských držav je podle našeho názoru možný, přestože T. Durdík pro něj nenalézá žádný způsob (Durdík 1989, 242). Zapomenout nesmíme na významnou osobnost Jindřicha z Iserie, dvorního kancléře Přemysla Otakara II., jenž k nám přišel právě z uvažovaných krajín jižní Itálie. Jindřich je autorem formulářových listin, mezi něž patří i texty o výstavbě městských fortifikací, a je jen velmi pravděpodobné, že podobné texty vypracovával také pro hradní stavby. Rovněž do politické role Jindřichova, jeho rozhled a prostředí, v němž před příchodem do Čech žil, skýtají možnost, že s sebou přinesl typ kastelového hradu, obecně charakteristického pro vladařskou symboliku, českému králi, jenž se netajil nejvyššími aspiracemi (Razím 1991 a tam uvedená literatura). I když se Jindřich v české kanceláři prokazatelně objevuje až v závěrečném desetiletí Přemyslovy vlády (ibid.), nelze vyloučit jeho již dřívější vliv, pomíneme-li činnost jeho vzdělaných předchůdců, o nichž v tomto směru prakticky nic nevíme. Zatím nedoceněný je rovněž případný vliv královny Kunhuty Štaufské, manželky Václava I. Konec konců, velké rezervy stále ještě nepochybně skrývá velmocenská aspirace a její hmotné projevy u posledních Babenberků, do značné míry vzorů Přemysla Otakara. Vedle otázky původu hradu ve Wiener Neustadt, je zde například stále uspokojivě nevyřešený mimořádný zjev Vídeňské brány v Hainburgu, máme-li se soustředit pouze na pevnostní díla (Kuthan 1991, 96—101). Tyto eventuality se nám zdají přinejmenším tak pozoruhodné, jako Hollova teorie importu pojednávaného typu hradu do střední Evropy z Byzance (Holl 1984), o níž sám T. Durdík říká, že vychází „ze zjednodušených představ, není doložitelná a zůstává v rovině zajímavého podnětu“ (Durdík 1989, 245). Domnívám se, že stejnými slovy by bylo možno trefně charakterizovat koncepci samotného autora tohoto citátu, který sám ostatně plně uznává import francouzského kastelu k nám a pracuje s neméně diskutabilními podobnostmi, jako v případě úvah o „nepochybné“ souvislosti Fridrichova hradu Castell del Monte s „francouzským kastelovým typem Boulogne sur Mer“ (Durdík 1989, 239).

Závěrem si znovu povšimněme Durdíkovy argumentace, jíž odmítá Kuthanovu teorii, přičemž sám zdůrazňuje, že „je nutno vycházet z neoddiskutovatelných faktů“. Za východisko autor pokládá „fakt, že nesporně datovatelné středoevropské kastely v Čechách a v Rakousku jsou hrady městskými“, což „ovšem pochopitelně nevylučuje následnou aplikaci již vzniklého typu mimo město“. Autor bohužel nepřipouští směr opačný, ačkoli mu to žádá „neoddiskutovatelná fakta“ nezakazují. Dále uvádí, že „rozborem vztahu všech městských hradů k městskému organismu . . . dospíváme k závěru, že středoevropské kastely vznikly jen tam, kde byl tvar staveníště hradu determinován pravouhlostí městskou parcelací“. A dále, že „jako jednu z hlavních komponent středoevropského kastelového schématu je tedy nutno chápat symbiózu současně zakládaného hradu a města s pravouhlym parceláčným systémem“ (Durdík 1989, 245—246).

Ukázali jsme už výše, jak snadné je dokázat neudržitelnost právě těchto závěrů. Aplikaci nárožních věží u těchto hradů autor vykládá snahou zajistit stavbu především z důvodů její situace v sousedství městské zástavby, na mís-

tech z obranného hlediska nevýhodných. V rozporu s tím však nevysvětluje, proč tyto věže nebyly svým výhodnějším umístěním vůči kurtinám uzpůsobeny k flankování. Pravidelný hrad se zataženými věžemi je v rozporu s tímto vysvětlením naproti tomu velmi běžným, starobylým typem, vyskytujícím se v různých evropských prostředích. I takováto obecně formulovaná příslušnost našich pravidelných hradů pojednáváného typu, pomineme-li těžko prokazatelnou možnost přímého importu z určité oblasti, je po našem soudu přijatelnější, než autochtonní teorie vzniku tohoto hradu. Hledání souvislosti s nárožními věžemi jiných našich hradů (Křivoklát, Jindřichův Hradec, Riesenburk) zde není příliš přesvědčivé (Durdík 1989, 246).

Úvodem jsme již naznačili, jak hodnotíme tento jakýsi „pseudoproblém“ tzv. středoevropského kastelu v rámci současného, jinak neobyčejně produktivního bádání o našich hradech. Domníváme se, že je třeba tuto záležitost přehodnotit, raději než ignorovat, nebo dokonce a priori odmítat jiná řešení.² S napětím proto očekáváme avizovanou monografii T. Durdíka na toto téma, která má vyjít v brzké době (Durdík 1989, seznam citované literatury).

Poznámky

- 1 V tomto krátkém diskusním příspěvku se nevěnujeme problematice v celé možné šíři, stranou ponecháváme zejména rozbor hradní typologie v Evropě, teorie o genezi jednotlivých typů a vzájemných možných vlivech. Zůstáváme v úrovni rozboru dosavadní argumentace tvůrce typu středoevropského kastelu.
- 2 Nejnovějším příspěvkem T. Durdíka k dané problematice je jeho hodnocení našeho článku o kadaňském městském opevnění (Razím 1988b), v němž upozorňujeme na nezanedbatelné indicie toho, že městský hrad mohl v době svého založení ležet mimo město, že ještě v době vzniku městských hradeb nemusel být součástí městského organismu a že i bez ohledu na to je prakticky izolován od městské parcelace. Z uvedeného Durdíkova hodnocení citujeme bez komentáře: „Autor... na základě diskutabilních předpokladů naznačuje možnost úvah směrem ke zpochybnění souvislosti dispozice hradu s městskou parcelací; tato hypotéza za současného stavu vědomostí není odůvodněná.“ (Castellologica Bohemica 2, Praha 1991, s. 388.)

Literatura

- BOUSSARD, J., 1982: L'urbanisme, in: La France de Philippe Auguste, le temps des mutations. Actes du Colloque international organisé par le C. N. R. S. (Paris, 29. 9. až 4. 10. 1980). direct. publ. R.-H. Bautier, Paris 1982, s. 324 n.
- DURDÍK, T.—LEHEČKOVÁ, E., 1977: Stavební vývoj a podoba středověkého hradu v Kadani na základě archeologického výzkumu. Archeologické rozhledy XXIX, s. 281 až 292, 359—360.
- DURDÍK, T.—FROLÍK, J., 1981: Ke stavební podobě a dispozici městského hradu v Chrudimí. Archaeologia historica 6, s. 107—115.
- DURDÍK, T., 1987: Chodský hrad v Domažlicích, Domažlice.
- DURDÍK, T., 1989: K původu kastelů středoevropského typu. Archaeologia historica 14, s. 233—255.
- GARDELLES, J., 1988: Le château féodal dans l'histoire médiévale, Strasbourg.
- HIGOUNET, CH., 1978: Les bastides du Périgord, Une revision, in: Recherches sur l'histoire de l'occupation du sol du Périgord, Paris, s: 101 n.
- HOLL, I., 1984: Regelmässige Kastellburgen mit vier Ecktürmen im Mittelalter. Archaeologiai Értesítő 111 3, 194—217.
- KUTHAN, J., 1986: K otázce geneze kastelů krále Přemysla Otakara II. Itálie, Čechy a střední Evropa. Praha, 109—121.
- KUTHAN, J., 1991: Zakladatelské dílo krále Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku.
- MACEK, P., 1989: Městský hrad v Litoměřicích. Castellologica Bohemica 1. Praha, s. 171—183.

- RAZÍM, V., 1988a: Raně gotické opevnění města Písku. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 5, Č. Budějovice, s. 153—175.
- RAZÍM, V., 1988b: K počátkům opevnění města Kadaně. Památky a příroda 13, s. 340 až 346.
- RAZÍM, V., 1989: Přemyslovské hrady města Domažlic (Z fondů Muzea Chodska v Domažlicích). ČNM, řada historická 158, 1—2, s. 1—27.
- RAZÍM, V., 1990: K problematice městských opevnění severovýchodních Čech (Nad otázkami funkce tzv. flankovacích systémů doby předhusitské ve střední Evropě). Památky a příroda 15, s. 513—523.
- RAZÍM, V., 1991: Městské hrady a formulářová sbírka přemyslovské královské kanceláře. Archaeologia historica 16, s. 171—177.
- TOY, S., 1963: The castles of Great Britain. London—Melbourne—Toronto, s. 68—70.
- UPČ I: Umělecké památky Čech I, ed. E. Poche, Praha 1977.
- VLČEK, P.—URBAN, J., 1990: Domažlice, čp. 96. SHP SÚRP MO Praha.

Zusammenfassung

Kastelle mitteleuropäischen Typs?

Im vorliegenden Beitrag lehnt der Verfasser die Existenz des sgn. mitteleuropäischen Kastells, das von T. Durdík als eng begrenzter Typ definiert wurde (zuletzt zusammenfassend in: Zur Herkunft der Kastelle des mitteleuropäischen Typs. Archaeologia historica 14, 1989, S. 233—255), ab.

T. Durdík beschreibt diesen Typ als einen viereckigen, primär als Stadtburg dienenden Bau mit Ringverbauung, der am öftesten prismatische, in den Grundriß einbezogene Ecktürme, event. auch einen architektonisch anspruchsvollen Arkadenumgang hatte. Im Hinblick auf die Bedeutung dieser — nach T. Durdíks Urteil — Höchstleistung der Burgarchitektur, im europäischen Kontext gesehen, ist begreiflicherweise das Problem der Herkunft und der genetischen Zusammenhänge zu erörtern: es fragt sich vor allem, ob es sich um ein importiertes, ins Bereich der Ideologie und Propaganda des Herrscherhauses gehörendes Phänomen, oder um die Reaktion auf einen konkreten Bedarf unter den gegebenen materiellen Bedingungen handelt. Daß diese beiden Möglichkeiten in Frage kämen, schließt T. Durdík aus. Er selbst vertritt die letztere Interpretationsvariante, wonach der erwähnte Burgtyp das Resultat der Anpassung der heimischen Burganlage mit Ringverbauung an die regelmäßige städtische Parzellierung darstellt. Im Gegensatz dazu tritt J. Kuthan (1986) für die erstgenannte Möglichkeit ein: er sucht die Herkunft dieses Kastells im Königreich Sizilien Friedrichs II., von wo es durch Vermittlung der österreichischen Babenberger zum König von Böhmen, Ottokar II. Přemysl (1253—1278), gelangt war.

Unter die sgn. mitteleuropäischen Kastelle reiht T. Durdík in Böhmen die Burgen Kadaň, Písek, Chrudim, Domažlice und Horšovský Týn, in Österreich die Wiener Hofburg und die Burg in Wiener Neustadt ein. Der Versuch, die Disposition dieser Burgen aus der regelmäßigen Parzellierung der przemyslidischen Städte herzuleiten, ist jedoch kaum überzeugend: die Burg in Horšovský Týn liegt außerhalb der mittelalterlichen städtischen Parzellierung, die an die Burg in Písek angrenzende Parzellierung aus derselben Zeit ist uns völlig unbekannt (Razím 1988a), die auf einem der Stadt vorgeschobenen Terraingebilde erbaute Burg in Kadaň mag zur Zeit ihrer Gründung sogar außerhalb des städtischen Urbanismus gelegen haben (Razím 1988b), einigen Indizien nach. Die Burg in Domažlice entsprach — nach den neuesten Erkenntnissen — dem Charakter eines Kastells, wie T. Durdík ihn sieht, nachweislich nicht (Razím 1989, Vlček 1990). Über die Burg in Chrudim wissen wir zuverlässig nichts Anderes, als daß sie eine regelmäßige Disposition hatte, ohne mit den übrigen Burgen dieser Gruppe auf klare Weise verwandt zu sein (Durdík—Frolík 1981). Über die Abhängigkeit der Burganlage von der städtischen Parzellierung kann man auch mit Bezug auf die beiden österreichischen Städte nichts Bestimmtes sagen. Durdíks Theorie einer selbständigen, aus der regelmäßigen städtischen Parzellierung hergeleiteten Gruppe der Kastellburgen in Mitteleuropa läßt sich also auf Fakten nicht begründen. Es gibt auch nirgends Belege, daß es um einen einzigen ausgeprägten Typ geht, die obgenannten Burgen der Gruppe Durdíks müssen nicht einmal in genetischem Zusammenhang miteinander sein. Regelmäßige Burganlagen außerhalb der städtischen Verbauung kennen wir letzten Endes aus vielen Städten in Europa (die französischen bastides, Louvre in Paris u. s. w.), auch in Böhmen. Die Situierung der Stadtburg unmittelbar an den Rand der Verbauung, oder sogar außerhalb der Stadt war, vom Gesichtspunkt

der Verteidigung aus betrachtet, vorteilhafter: die potenzielle Gefahr drohte nicht nur von außen, sondern auch vom Stadttinnern.

Zum Unterschied von den Schlüssen Durdíks kann man nicht ausschließen, daß einige der oberwähnten Burgen als Typ tatsächlich importiert sein dürften: dies mag für die beiden österreichischen Burgen, sowie auch namentlich für Kadaň und Pfsek gelten. Beachtung verdient nämlich in diesem Zusammenhange die Person des Hofkanzlers Přemysls, Heinrich von Isernia, eines Mannes von großer politischer Weitsicht und Erfahrung, Autors der böhmischen, den Ausbau der Befestigungen einer Stadt betreffenden Formularurkunden (Razím 1991). Es klingt recht wahrscheinlich, daß es diese, mit dem Milieu des sizilianischen Königshofes vertraute Persönlichkeit gewesen sein wird, wer Böhmen mit dem für die Bautätigkeit Friedrichs II. charakteristischen viereckigen Kastell mit Ecktürmen bekanntgemacht hatte. Zum Aufkommen der Kastellburg in Böhmen dürften schließlich noch weitere Faktoren beigetragen haben (z. B. Holl 1984), einschließlich der immer noch ungeklärten Einflußnahme der Babenberger, deren Aspirationen auf eine Großmachtstellung gut bekannt sind, u. s. w.

Alle Fakten und Indizien deuten darauf hin, daß die von T. Durdík aufgestellte Theorie des „autochthonen“ Ursprungs des mitteleuropäischen Kastells unhaltbar ist. Man darf sogar sagen, daß es einen solchen Typ, wie Durdík ihn definiert, in Wirklichkeit gar nicht gibt.

